

Perusoikeudet ja talous: kommentti K. J. Långille*

RAIMO SAILAS

Pitkään vireillä ollut keskustelu perusoikeuksista saavutti uuden vaiheen, kun Perusoikeuskomitean mietintö (1992: 3) valmistui viime helmikuussa. Komitean toimeksiannon mukaan tuli sen työn tavoitteena – monen muun asian ohella – olla, »että ehdotus sisältäisi säännökset myös tärkeimmistä taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista. Komitean tuli lisäksi harkita, olisiko ehdotukseen mahdollista ottaa säännöksiä ns. kollektiivisista oikeuksista. Säännöksiä muotoiltaessa oli otettava huomioon tosiasialliset mahdollisuudet oikeuksien toteuttamiseen». Komiteaa johti ylijohtaja K. J. Lång.

Komitean työhön osallistui jäsenenä, sihteerinä ja asiantuntijoina yhteensä 37 henkilöä, joista enintään yksi on koulutukseltaan ja kokemukseltaan talouspoliittisesti suuntautunut. Niinpä mietintö on lähes 500 sivun laajuinen, mutta vain neljällä sivulla pohditaan perusoikeusuudistuksen suhdetta yhteiskunnan voimavaroihin.

Keskustelu taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien kirjoittamisesta perustuslakiin näyttää innostaneen ennen muuta sosiaalipolitiikasta kiinnostuneita juristeja. Sen sijaan varsinaiset sosiaalipoliitikot ja ekonomistit ovat osallistuneet tähän keskusteluun vain niukalti.

* Kommenttipuheenvuoro Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 15. 12. 1992.

Perusoikeuskomitea ehdotti hallitusmuotoon otettavaksi laskutavasta riippuen viisi tai kuusi sosiaalista ja sivistyksellistä perusoikeutta. Ne olisivat oikeus työhön, oikeus asuntoon, oikeus terveys- ja sosiaalipalveluihin ja oikeus toimeentulon perusturvaan sekä oikeus opetukseen. Sen lisäksi ehdotettiin »kollektiivisena» sosiaalisena oikeutena säännöstä oikeudesta terveelliseen ympäristöön.

Perusoikeusuudistuksella on yhtymäkohtia pohjoismaisesta hyvinvointiyhteiskunnasta ja sen tulevaisuudesta käytyyn keskusteluun. Hyvinvointiyhteiskunnan puolustajan viittaa itselleen omivat kannattavat yleensä hallitusmuotoon kirjoitettavia sosiaalisia ja sivistyksellisiä perusoikeuksia. Uudistus kytkeytyy myös jo toteutettuun lakiin lepäämäänjättämissäännösten muutokseen, jonka yhteydessä perusturvaan (mitä se sitten tarkoittaneekaan) kohdistuvat leikkaukset jäivät edelleen määränemmistöä vaativiksi.

Perusoikeusuudistuskustelussa on toisensa ohi puhumisen makua. Innokkaat kannattajat moittivat vastustajia siitä, etteivät he ymmärrä sosiaaliturvan ja koulutuksen merkitystä talouden menestykselle eikä yhteiskunnan koheesiolle. En usko, että näin ymmärtämätöntä väkeä löytyy ainakaan ekonomistien piiristä.

Perusoikeusuudistuksen vastustajat ja kriitikot puolestaan pelkäävät, että perusoikeuksien kirjaaminen hallitusmuotoon johtaa laajoihin subjektiivisiin oikeuksiin, joita kansalaiset voi-

sivat perätä itselleen oikeusteitse.

Uudistuksen kannattajien näyttää olevan vaikea oivaltaa talouden yhtä perusperiaatetta: voimavarat ovat aina niukkoja suhteessa tarpeisiin.

Esimerkkejä tästä ymmärtämättömyydestä löytyy paljon. Pohtiessaan potilaan subjektiivista oikeutta saada hoitoa sairaalassa Lars D. Eriksson kirjoittaa: »Nykyisen sairaanhoidon resurssien niukkuus merkitsee, ettei ainakaan tällä hetkellä voida lainsäädäntöteitse antaa kaikille potilaille aitoa (= subjektiivista) oikeutta saada hoitoa sairaalassa» (sosiaalihuoltolain julkaisu 16/19). Tilaisuuden alustaja toteaa saamassani tekstissä: »Jos taloudellinen pohja on kapea, perusoikeuksille tulisi antaa etusija saatavissa olevia resursseja jaettaessa». Taloudellinen pohja ei tietenkään ikinä tule olemaan riittävän »leveä» eikä sairaanhoidossa tule koskaan olemaan riittävästi resursseja.

Taloustieteen peruskysymyksiä on, kuinka allokoida niukat voimavarat tarpeiden tyydyttämiseen niin, että tuloksena on mahdollisimman suuri hyvinvointi. Tuskinpa perustuslaisia säädettyistä perusoikeuksista johdetut subjektiiviset sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet johtavat voimavarojen optimaaliseen kohdentumiseen.

Varoittava esimerkki subjektiivisten oikeuksien harhasta on vuoden 1987 eduskuntavaliokunnan edellä suuren kansallisen yksimielisyyden vallassa säädetty työllisyyslaki. Senhän piti tulla nuorille, pitkäaikaistyöttömille ja vaikeimman työttömyyden kunnissa asuville työpaikka. Tämä on nyt osoittautunut mahdottomak-

si: maassa vallitsee syvä laittomuuden tila. Eduskunta on parhaillaan kumoamassa näitä subjektiivisia oikeuksia.

Myös subjektiivinen oikeus päivähoidon on osoittautunut vähintään pulmalliseksi. Vuoden 1990 alussa tuli voimaan alle 3-vuotiaiden lasten subjektiivinen oikeus päivähoidon tai kotihoitoon, että kaikilla näiden lasten vanhemmilla on valintaoikeus lasten päivähoidon tai kotihoitoon tukeen. Viimeisinä töinään edellinen hallitus ja eduskunta laajensivat valintaoikeuden koskemaan kaikkia alle 4-vuotiaita lapsia vuoden 1993 alusta. Samalla subjektiivinen oikeus päätettiin laajentaa koskemaan alle kouluikäisiä lapsia 1. 8. 1995 lukien.

Alle 3-vuotiaiden subjektiivinen oikeus toteutui – tosin osittain tuhlaillevin ratkaisuin. Esimerkiksi Helsingissä pulma hoidettiin niin, että kaupunki yksinkertaisesti maksoi niin suuren kotihoito-tuen, että jomman kumman vanhemmista kannatti varmasti jäädä kotiin.

Yli 3-vuotiaiden osalta subjektiivisen oikeuden toteuttaminen osoittautui hankalaksi. Niinpä eduskunta on lykännyt alle 4-vuotiaiden valintaoikeuden voimaantulon syksyyn 1995. Muilta osin uudistushankkeesta ollaan ensi vuoden budjettiesityksen mukaan luopumassa kokonaan.

Matti Mikkolan mukaan (Sosiaaliturva 22/92) »hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen päättyi 12. 12. 1990 klo 14.00, kun hallituksen esitys valintaoikeudesta lasten päivähoidon tai kotihoitoon tukeen lapsen neljänteen ikävuoteen asti läpäisi hallituksen». Hyvähän sekin on tietää.